

Literatura

Kramberger, T., in Rotar, D. B. (2010): Za antropološko raziskovanje (namesto uvoda). *Monitor ZSA – Revija za zgodovinsko, socialno in druge antropologije* (Tematska številka: Temeljna besedila za zgodovinsko in socialno antropologijo 1), XII, 1-2, 9-14.

Klemen Ploštajner

Justin McQuirk: Radical Cities: Across Latin America in Search of a New Architecture. London/New York: Verso, 2014. 288 strani (ISBN 978-1-78168-280-7), 31,34 EUR

Prostor je verjetno najbolj zanemarjena komponenta življenja v revolucionarni misli. Običajno se ga dojema zgolj kot areno konflikta, v malce bolj reflektiranih različicah kot okolje in kontekst odvijajočega se razrednega boja, v najboljšem primeru pa kot oviro, ko se prva linija protestne konfrontacije zaleti v zid ograjenih skupnosti. Redko pa se prostor misli kot orodje boja, kot proizvedeno okolje, ki mora ne zgolj odsevati odnose, ampak tudi poganjati, množiti, krepiti in celo proizvajati svet mnogoterih svetov. Revolucija mora nujno producirati lastne prostore vsakdanjega življenja, spremeniti mora prostorske ureditve ali pa bo gotovo neuspešna. Takšne ugotovitve pa pomembno preizprašujejo vlogo in nalogo arhitekture, ter poudarjajo pomen tistega, kar David Pinder imenuje »utopični urbanizem«.

Arhitekturno in urbanistično prakso je tako nujno treba vključiti v misel in prakso revolucije, kar počne delo Justina McQuirka s povednim podnaslovom *Prek Latinske Amerike v iskanju nove arhitekture*.

Tako kot vsaka vednost, ki je pozabila na svojo primarno vlogo poganjanja in omogočanja emancipacije ter krepitve prostorov svobode in enakosti, se je tudi arhitektura ujela v pokorno sledenje nareku kapitala in potrebam države. Namesto da bi na barikadah proizvajala vednost, ki naj služi kot orožje zatiranih, je postala orodje dominantnih, njena ključna vloga pa je postala reprodukcija in krepitev obstoječega reda. Če je prvi pogoj produkcije reprodukcija, kot je ugotavljal Althusser, potem mora to, tako ideološko kot praktično, reprodukcijo poganjati posebna prostorska ureditev, ki poganja podjetništvo in zatira upor, spodbuja odtujitev in individualizem, medtem ko duši kolektivne prakse, glorificira kapital in skriva delo. Arhitekt tako v prostorski ureditvi v središče pozornosti kot novega suverena postavlja bleščeče stolpnice finančnega kazinokapitalizma, do katerih vodijo obsežne avtoceste individualizirane mobilnosti, ki kot krvni obtok hranijo mesta potrošnje in produkcije z odtujenimi posamezniki, stanujočimi v antiurbanih predmestnih spalnih naseljih hiš z ograjami.

Arhitektura in urbanizem sta s podreditvijo strukturam oblasti izgubila radikalni motor ter postala zgolj orodje kulturne industrije, kar pa ne pomeni, da drugačna arhitektura ne obstaja več niti da njen vznik ni več mogoč.

Podobe utopične prihodnosti pa ne prihajajo iz središč »civiliziranega« sveta, ampak z njegove periferije, kjer nujnost in želja poganjata radikalne prakse preživetja, ki spreminjajo tako prostorske kot tudi družbene odnose. Kot nekakšen laboratorij se ponovno ponuja Latinska Amerika, najbolj urbanizirana celina, prepredena z razklanimi mesti milijonskih slumov in ograjenih skupnosti. Latinska Amerika je celina, kjer je dokončno umrl modernizem, grandiozna utopija velikega načrtovanja revolucionarne prakse, ki so jo pokopale vojaške diktature in doktrine šoka neoliberalnih ekonomskih politik, a je hkrati tudi celina najbolj radikalnih političnih praks, ki dobivajo tudi svoje prostorske

ureditve. McGuirk se tako sprehaja med raznolikimi praksami prostorskega upora, ki mešajo tako načela participacije kot redistribucije, kar pa pomeni, da se gibljejo po terenu, ki naslavlja tako sistemska vprašanja, kot tudi revolucionirajo vsakdanje življenje. Pri popisu raznolikih projektov tako obuja lik aktivističnega arhitekta, nekakšnega organskega intelektualca, ki svojo prakso in znanje uporablja kot orodje boja, hkrati pa ideje črpa iz praks zatiranih. Če je modernist v svoji grandiozni viziji boljšega sveta v mesto zarezal kot kirurg ter skupaj z umazano vodo razpadajočega mesta odvrgel tudi dojenčka mestne spontanosti in heterogenosti, pa mora aktivist arhitekt v mesto posegati akupunkturno, z iglami stimulirati živčni sistem prostora ter ponujati kanale za produkcijo novih odnosov in krepitev obstoječih. Kot zapiše McGuirk: »Modernisti začnejo z buldožerjem; aktivisti začnejo s prototipom« (str. 33). Kot vsaka vednost mora tudi arhitektura sestopiti s piedestala absolutnega znanja, se potopiti v kaos vsakdana in začeti delati z ljudmi za ljudi.

Skozi delo se srečujemo s primeri participatorne arhitekture ne zgolj v načrtovanju, ampak tudi v gradnji, ko se v Santiagu mešajo načela formalnega in neformalnega mesta. Arhitekt z državnim denarjem zgradi polovico hiše, medtem ko v sam načrt vključi možne načine širjenja stavbe, kar omogoča tako njeno prilagajanje potrebam kot tudi participacijo pri urejanju lastnega bivalnega okolja. Sprehajamo se po stopnicah in raziskujemo organizacijska načela najvišjega skvota na svetu, ki se nahaja v zasedeni stavbi Torre David v finančnem centru Caracasa. V argentinski regiji Jujuy opazujemo rast zadruge Tupac Amaru, ki hkrati zagotavlja službe in gradi stanovanja, saj si člani zagotovijo plačano zaposlitev pri gradnji lastne hiše. V favelah Ria de Janeiro raziskujemo delovanje slumov, se učimo praks prebivalcev, hkrati pa z urbanističnimi prijemi poskušamo odgovarjati na njihove potrebe. V mestu Medellin, nekdanji svetovni prestolnici umorov, se učimo socialnega urbanizma, ki na osrednja mesta postavlja knjižnice, in ne banke, namesto parkirišč gradi javne parke in igrišča, namesto avtomobila gondole, ki povezujejo favele s središčem mesta. Mnogoteri primeri, ki ponazarjajo in udejanjajo vlogo urbanista kot katalizatorja družbenih odnosov in njihovega množenja, hkrati pa kot prostorskega zaviralca neenakosti in zatiranja. Avtor vse prakse ponazori s slikovnim gradivom, kar besedam daje potrebno plastičnost in možnost zamišljanja.

Seveda prakse, ki nas navdihujejo skozi delo, niso preprosto prenosljive v druge dele sveta niti v druge predele držav, iz katerih izhajajo, so pa prenosljiva načela, načini in cilji dela. Prostor, katerega produkcija je trenutno podrejena logiki akumulacije kapitala, raba pa potrošnji ali pa pospeševanju proizvodnje, je treba ponovno vrniti v rabo primarnim uporabnikom prostora, torej tistim, ki v tem prostoru bivajo. To pa nujno pomeni, da morajo bivajoči v prostoru sodelovati pri njegovi produkciji, reprodukciji in rabi, s tem pa odgovarjati na lokalne specifične vsakdanjega življenja. Prostor mora gostiti stike, njihovo heterogenost in spontanost, kar pa pomeni, da mora dizajn spodbujati mešano rabo prostorov ter krepiti raznolike povezave in mobilnost vseh. Poudarjena mora biti uporabna vrednost prostora, njegova socialna funkcija, torej mora biti v središču reprodukcija življenja, in ne kapitala. Prostor je ponovno treba misliti kot orodje politike, torej ga je treba demokratizirati, preurediti in vanj vpisati načelo »pravice do mesta«, se pravi apropiacije prostora kot *oeuvre*, kot kolektivnega umetniškega dela. Kot opozarja grafit na ulicah Caracasa: »V socializmu najboljša dela narediš ti.« Delo *Radical Cities* je odlično izhodišče, da se tudi sami lotimo kakšnega podobnega projekta.